

STRÁŽNÍ SLUŽBA V NÁRODNÍM PARKU PODYJÍ

PETR LAZÁREK

PETR LAZÁREK

Ve státní ochraně přírody působí již od roku 1984. Podílel se tehdy na budování nově vznikajícího pracoviště Správy CHKO Podyjí ve Znojmě. Po celou dobu existence této organizace se věnoval různorodé agendě především v oblasti stavebních aktivit, zemědělské činnosti a ochrany zeleně na území CHKO. Po vzniku Správy Národního parku Podyjí v roce 1991 byl pověřen vedením oddělení terénní služby, které řídí dodnes. Podílel se na vzniku terénního informačního systému. Je autorem, spoluautorem a editorem několika knižních průvodců, obrazových publikací a dlouhé řady tematických skládaček o Národním parku Podyjí, jakož i výstav a geologické expozice. Inicioval a prováděl první managementové práce na nelesních plochách, likvidaci invazních druhů rostlin a asanaci území NP po Pohraniční stráží.

JAK TO ZAČALO

Oddělení terénní služby (dále jen OTS) bylo ustanoveno v roce 1992 jako součást odboru veřejných vztahů, dokumentace a informatiky Správy Národního parku Podyjí (dále jen Správa). Bylo tvořeno čtyřmi profesionálními strážci a jeho vedoucím. Podobně jako v jiných národních parcích zabezpečuje OTS pomoc při ochraně všech složek přírody a krajiny, podílí se na výchově návštěvníků, kontroluje dodržování ochranných podmínek zákona na ochranu přírody a krajiny a návštěvního řádu. Navíc se zásadním způsobem zabývá problematikou turistiky a návštěvnosti Národního parku Podyjí (dále jen NP), má na starosti navigační, orientační a informační systém v terénu a správu turistického mobiliáře a realizuje vybrané biotechnické práce.

Pro výkon strážní služby bylo území NP a jeho ochranného pásma (dále jen OP) rozděleno do 5 strážních obvodů. Vlastní výkon strážní služby upravuje vnitropodniková směrnice ředitele Správy.

Po vzniku OTS se strážci postupně seznamovali nejen s přírodou strážních obvodů a jejími ochrannými hodnotami, ale i historií území, památkových objektů či obcí v OP. Bylo rovněž nutné, aby se v praxi naučili aplikovat a používat řadu zákonných právních norem, ustanovení a předpisů souvisejících s ochranou přírody. Strážci se také učili, jak komunikovat s návštěvníky či řešit konfliktní situace. V první dekádě existence NP vykonávali strážci vlastní strážní službu především o víkendech a státních svátcích v době turistické sezóny (duben–září). Návštěvnost Podyjí byla tehdy totiž ve srovnání se současnou situací jen asi poloviční. Od roku 1994 posílilo v sezóně o sobotách a nedělích výkon strážní služby dalších cca 30 pracovníků Správy různých

profesí, kteří byli vyškoleni a vykonali předepsané testy.

STRÁŽCI NEJEN STRÁŽILI

Do přelomu tisíciletí bylo Podyjí stále tak trochu polozapomenutým územím. Kromě Znojma jsou větší aglomerace od Podyjí poměrně vzdálené a zájem českého lidu se po dlouhém období nevolby soustředil na zahraniční, dříve zapovězené destinace. Návštěvník si tak mohl v čase od podzimu do jara vychutnat v Podyjí pocit osamění uprostřed zachovalé přírody. I proto se pracovníci OTS věnovali i celé řadě dalších činností.

Velká část území byla do roku 1989 součástí přísně zapovězeného hraničního pásma, kam byl vstup veřejnosti zakázán. Údolí Dyje mezi Vranovem nad Dyjí a Znojmem bychom mohli tehdy charakterizovat jako zapomenuté území, nepopsaný list či ochrannou tabulou rasou. Strážci proto nejdříve vyznačili tabulemi hranice NP a jeho OP a zároveň odstranili staré značení vymezující hranice tehdejší Chráněné krajinné oblasti Podyjí. Později spolu se členy místní organizace ČSOP vyznačili i hranice I. a II. zóny NP. Po mnoha letech (a vlastně až do dnešních dnů) likvidovali skládky, které po sobě zanechala vojska Pohraniční stráže. Z území tak byly vyvezeny tuny ostatních drátů, betonových a dřevěných impregnovaných sloupů, izolátorů, pneumatik a dalšího odpadu.

Strážci provedli inventarizaci asi tří set menších i velkých skládek, které tehdy lemovaly všechna sídla nejen v OP, ale ve velkém množství se nacházely přímo v NP. Ve spolupráci s obcemi, Policií ČR, odborem životního prostředí MěÚ Znojmo a dalšími orgány a institucemi byla většina z nich odstraněna. S asanací zbývajících cca osmi velkých zátěží na

Odstraňování skládek po Pohraniční stráž. Foto Petr Lazárek

území NP vzniklých před rokem 1989 Správa počítá v příštích letech v rámci některého národního nebo evropského dotačního titulu a po potřebných analýzách dohodnutých s vybranými resortními organizacemi.

Velké povodně v roce 1997 a 2002 po sobě zanechaly na březích Dyje a jejím dnu obrovské množství odpadů všeho druhu, které strážci postupně vyváželi za pomoci nafukovacích člunů. Stavební materiál, plasty, rozbitý zahradní nábytek a lodky, popelnice, kložety, umyvadla, a dokonce i maringotka zaplnily desítky velkých kontejnerů. Strážci samozřejmě odklízeli i drobný odpad, který po sobě zanechali nezodpovědní návštěvníci. Při svých pochůzkách průběžně prováděli úklid všech turistických cest. Velký „generální“ úklid byl a je organizován vždy na jaře a na podzim. Vítanou pomocí byla koordinace prací s různými dobrovolnými skupinami (skauti, studenti).

OTS se podílelo na vedení exkurzí, které pořádala Správa především pro žáky a studenty místních škol a členy nevládních organizací. Strážci asistovali pracovním environmentální výchovy při výjezdech do místních škol v rámci výukového programu „Národní park jde do škol“. Tento česko-rakouský program probíhá permanentně do dnešních dnů.

RESTART TURISTKY V PODYJÍ

Do roku 1989 byly v celém Podyjí vyznačeny pouze dva krátké turistické okruhy,

které turisty přivedly na oblíbené vyhlídky Králův stolec a Sealsfieldův kámen. Po listopadu 1989 bylo proto nezbytné připravit území NP pro turistické využití v nových společenských a politických podmínkách. V roce 1993 proto OTS vytvořilo „Koncepci rozvoje turistiky na území NP Podyjí“, která posloužila jako základní dokument pro tvorbu sítě turistických tras v Podyjí a základní turistické infrastruktury. Páteřními turistickými cestami se staly již existující komunikace, které dříve sloužily vojenským a hospodářským účelům. Turistické cesty pak postupně navázaly ve čtyřech hraničních přechodech na rakouskou síť značených tras. Společně s Klubem českých turistů a později i Rakouským turistickým klubem bylo postupně vyznačeno 75 km pěších tras a později i 40 km cyklistických tras v krajině Podyjí. Rakouská regionální kancelář Retzer-Land za naší asistence na české straně vyznačila na rakouské straně i na území NP a OP Podyjí čtyři tematické cyklistické okruhy. Výhradně na naší straně byly pro milovníky jízdy na koni na východním a severním okraji NP vyznačeny dvě hipotrazy v délce 46 km.

V roce 1994 OTS připravilo návrh Návrh návštěvní řádu Národního parku Podyjí, který byl po interním projednání a právní verifikaci vydán ve formě vyhlášky, jenž srozumitelnou formou informovala návštěvníky o pravidlech chování v NP.

V území NP a jeho OP strážci postupně

zajišťovali, či instalovali prvky turistické infrastruktury: dřevěná odpočívadla, turistické rozcestníky, mostky, informační tabule, odstavné plochy pro motorová vozidla, dopravní značky, kovové závary mající za cíl zabránit nezákonným vjezdům motorových vozidel na území NP apod. Strážci rovněž obnovili či nově zbudovali několik studánek a studní. Do turistické infrastruktury, ale i údržby drobných památkových objektů, investuje Správa každoročně přibližně milion Kč.

BIOTECHNICKÉ ZÁSAHY

Strážci se rovněž významně podíleli na biotechnických zásazích. Likvidovali nepůvodní akátové porosty na vřesovištích, obnovovali zpustlé louky a zaniklá stromořadí podél cest. Od roku 1996 začali strážci s likvidací invazní netýkavky žláznaté, která do Podyjí velkou vodou doputovala z horní části povodí a která velmi rychle a masivně vytlačovala původní druhy rostoucí na březích řeky Dyje. Po vzniku Národního parku Thayatal v roce 2000 byla tato aktivita rozšířena i na rakouskou část území. I přes skeptický postoj části odborníků byl tento „boj“ úspěšný a Podyjí se tak může řadit k několika málo územím, ve kterých byl výskyt této nebezpečné invazní rostliny zásadním způsobem eliminován. V prvním desetiletí existence NP organizovalo OTS v území četné brigády, kterých se účastnili především studenti a členové nevládních organizací. Byly zaměřeny především na údržbu vřesovišť, luk i na likvidaci nepůvodních druhů rostlin.

EDIČNÍ ČINNOST, TERÉNNÍ INFORMAČNÍ SYSTÉM A VÝSTAVY

OTS stálo u zrodu mnoha edičních titulů. Strážci spolupracovali nejen při vzniku několika turistických map, ať již z dílny KČT, společnosti SHOCart nebo i rakouských nakladatelů, ale i turistických průvodců. Příkladem jsou „Průvodce Národním parkem Podyjí/Thayatal“, dvojazyčná obrazová publikace „Podyjí v proměnách času“, tříjazyčná publikace „Národní park Podyjí“, informační „Národní park Podyjí – základní fakta o nejmenším národním parku české republiky“, průvodce „Kudy do Podyjí za přírodou a historií“ a rozsáhlá řada

informačních materiálů, tzv. skládaček, které nabízejí zajímavé informace s množstvím obrazového materiálu o důležitých fenoménech NP. Mnohé z nich vyšly v opakovaných nákladech, v anglické a německé mutaci.

V roce 1998 se strážci podíleli na tvorbě a instalaci 17 terénních informačních panelů, které byly doplněny i prosklenými panely v jednotlivých obcích OP. V roce 2010–2011 vytvořilo OTS nový tříjazyčný informační systém sestávající z 29 tříjazyčných panelů, které návštěvníky seznamují se všemi důležitými fenomény území NP. Strážci podle potřeby osazují v terénu i další informační a navigační prvky.

OTS se podílelo na vzniku několika výstav. Např. v roce 2010 vytvořilo putovní výstavu o NP, která je využívána do dnešních dnů, zvláště při edukační činnosti. Z dalších výstav jmenujme např. „Orchideje Národního parku Podyjí“, „Historie mlynářství v Podyjí“, či „Podyjí v proměnách času“. V roce 2013 OTS spolu s geologem z Jihomoravského muzea ve Znojmě iniciovalo a následně i realizovalo geologickou expozici v těsné blízkosti Návštěvnického střediska NP v Čížově. Kromě toho se podílelo na přípravě a instalaci desítek výstav pořádaných Správou. V roce 2022 OTS zajistilo obnovu historických kamenných patníků z bitešské ortoruly lemující silnici z Čížova do Hardeggu.

OVERTURISMUS

Začátek nového milénia s sebou přinesl i změnu v charakteru návštěvnosti území NP. Bylo čím dál více zřejmé, že „opuštěné“ Podyjí se stává pomalu ale jistě minulostí. Zatímco dříve probíhala turistická sezóna v období červen–září, poznenáhlu se měnila v sezónu celoroční. Strážci byli náhle konfrontováni s dříve nebývalým množstvím návštěvníků. Národní parky se staly marketingovou značkou a atraktivním cílem pro provozování jak sportovních, tak i rekreačních aktivit. Aby Správa získala hodnověrné údaje o počtu návštěvníků v NP, začala od roku 2011 systematicky provádět monitoring návštěvnosti prostřednictvím automatických sčítačů instalovaných na 15 vybraných místech. Z takto získaných údajů vyplynulo, že v období 2011–2019 návštěvnost průběžně rostla z cca 309 tisíc průchodů návštěvníků na monitorovacích místech na cca 392 tisíc ročně. V covidových rocích 2020 a 2021 sčítače zaznamenaly skokový nárůst návštěvnosti na cca 500 tisíc průchodů ročně. Některá místa za sledované období zaznamenala dokonce dvojnásobný nárůst návštěvnosti. K nim patří především trasa mezi obcí Čížov a hraničním přechodem Hardegg. Zde se navíc návštěvnost rapidně zvýšila výstavbou nové lávky nad Dyjí v blízkosti celnice u městečka Hardegg v Rakousku.

Území národního parku čelí záplavě cyklistů. Foto Petr Lazárek

Nový fenomén – vinařská turistika – zase zvýšil návštěvnost ve východním okraji NP, včetně středověké vinice Šobes situované v meandru Dyje, která láká milovníky vína i svým ochutnávkovým stánkem.

Cyklisté objevili v Podyjí ideální terén pro své vyžití. Zatímco v polovině devadesátých let byli cyklisté ještě vzácným druhem, stali se v první dekádě již druhem „přemnoženým“, a to nejen v čase letních prázdnin. Mírné zimy většinou bez sněhu totiž umožňují cyklistům využívat Podyjí prakticky celoročně. Jejich počet navíc skokově narostl s příchodem elektrokol. Mnozí z nich se chovají velmi neukázněně, nerespektují základní ochranné podmínky území, zatěžují svým provozem i stezky, které jsou vyhrazeny pouze pěším návštěvníkům. Jejich agresivní jízda pak často ohrožuje klasického pěšáka. Moderní kola jim umožňují jízdu i v těžkém terénu.

Znamená to, že i v Podyjí se začal projevat fenomén nadměrného turismu, tzv. overturismu, který s sebou nese řadu negativních jevů. Přelidnění turistických stezek vede ke snížení návštěvnického a rekreačního komfortu. Přeplněná parkoviště kapacitně nezvládají nápor motorových vozidel. Dochází k ničení a poškozování turistického mobiliáře. Zvýšil se tlak nejen na nejpřísněji chráněnou část NP v jeho klidové zóně, ale i na obytné části malých obcí ochranného pásma. Mobilní aplikace umožňují neukázněným návštěvníkům najít cestu do kterékoliv části NP. V jarním období znamená návštěvnický ruch velké riziko pro hnízdící ptáky. Overturismus způsobuje erozi cest a poškozování cenných přírodovědných ploch. Pod koly cyklistů, kteří představují asi 70–80 % návštěvníků, zahyne každoročně mnoho živočichů, včetně chráněných plazů, např. užovky stromové či ještěrky zelené. Vysoká návštěvnost je i vážným požárním rizikem. Velkým problémem je zvyšující se množství odpadků, které po sobě někteří návštěvníci v přírodě zanechávají. Mimořádně důležitým úkolem nejenom naší organizace bude proto nesporně hledat a v praxi aplikovat takové regulační mechanismy, které tento nepříznivý trend zastaví nebo alespoň zmírní a učiní turistický ruch v NP udržitelným.

STRÁŽCI V NOVÉM TISÍCILETÍ

Narůstající návštěvnický tlak na přírodu NP vyžaduje od strážců i zvyšování jejich profesní úrovně. Strážci proto každým rokem absolvují několik školení z oboru ochrany přírody, práva, první pomoci, komunikace, či požární ochrany. V loňském i letošním roce absolvovali specializační školení organizované Policejním prezidiem ČR zaměřené mimo jiné na sebeobranu a komunikaci v krizových situacích. Tato školení se budou pravidelně opakovat.

Jsou prováděny i posílené strážní služby ve večerních a nočních hodinách za účelem zjištění nelegálního táboření a rozdělávání ohňů. Větší důraz je kladen na kontrolu nepovolených vstupů do klidového území a vjezdů motorových vozidel. Tomuto obecně se zhoršujícímu stavu odpovídá i zvyšující se množství zjištěných, a tudíž i pokutovaných přestupků za porušování ochranných podmínek. Zatímco v roce 2013 udělili strážci jen osm pokut v celkové výši 5 600 Kč, v roce 2022 to bylo již 35 pokut v celkové výši 26 800 Kč.

PŘESHraniční SPOLUPRÁCE

S pracovníky nově vyhlášeného Národního parku Thayatal na rakouské straně Podyjí navázalo OTS velmi úzké a přátelské vztahy. Od roku 2004 provádí strážci obou parků společné strážní služby zaměřené na zlepšení komunikace s návštěvníky přicházejících ze sousedního státu. „Dvojazyčné“ hlídky jsou schopny operativněji řešit případné přestupky. Je nutné konstatovat, že těch se mnohem více dopouští návštěvníci z Česka než disciplinovanější rakouští turisté. K „oblíbeným“ přestupkům českých cyklistů patří např. jízda po pěších trasách v rakouském národním parku. Výkon společné strážní služby není moc obvyklou praxí ani v ostatních přeshraničních národních parcích, naše dva národní parky jsou tak příkladem dobré praxe.

Milovníky Podyjí z obou břehů Dyje jsou pak vyhledávány pravidelně pořádané společné exkurze zaměřené na poznání přírodních a vlastivědných hodnot obou území.

SPOLUPRÁCE S POLICIÍ ČR A DALŠÍMI SLOŽKAMI IZS

Správa navázala velmi dobré pracovní

vztahy s Policií ČR. Každým rokem je prováděno několik společných kontrol v terénu. Od letošního roku pak Policie sama aktivně provádí kontrolu rizikových míst, ve kterých strážci zaznamenávají vyšší počet přestupků. Strážci se mohou kdykoliv obrátit na Policii se žádostí o pomoc při řešení některých přestupků. Obdobná spolupráce je navázána i s Městskou policií Znojmo.

Samostatným tématem zejména posledních let je požární prevence. Jednou z klíčových rolí strážců při pohybu v terénu je zajišťování funkce požárních hlídek. Ve spolupráci se stanicí HZS ve Znojmě jsou Správou vytvářeny krizové plány případných hasebních zásahů koncipované na půdorysu jednotlivých strážních obvodů. Kontroly jsou prováděny za vzájemné součinnosti příslušných strážců a lesníků.

Významným počinem byla tvorba sítě traumatologických bodů první pomoci, která byla později nahrazena systémem „Pomoc v nouzi“. Ten vznikl v součinnosti se Záchranou službou a je v inovované podobě dodnes itinerářem přístupových tras pro složky integrovaného záchranného systému k cca 70 bodům umístěným na území NP a OP. Ty mají podobu tabule obsahující název bodu, jeho souřadnice a telefonický odkaz na záchrannou službu, hasiče a policii. Systém se v průběhu roků velmi osvědčil a pomohl již nejednomu turistovi, který se ocitl ve svízelné situaci.

A CO DÁL?

SLOVO ŘEDITELE SPRÁVY NP PODYJÍ TOMÁŠE ROTHŘOČKA

Polyfunkční charakter profese strážce přírody vyžaduje nepochybně po všech stránkách zdatné a vzdělané jedince s odpovídajícím psychologickým profilem. Strážce musí být tím vyslancem naší organizace, který v terénu „v prvním sledu“ naplňuje dva důležité cíle: prevenci i represí. A zároveň v očích veřejnosti svým počínáním reprezentuje nejen sebe, ale především celý náš obor. K tomu, aby se tak dělo ideálním způsobem, je nezbytné v případě všech typů veřejných stráží celoresortně stabilizovat, či zajistit tyto pilíře: specializační vzdělávání, personální dostatečnost, náležité technické

a materiální vybavení a v neposlední řadě odpovídající společenské ohodnocení. A to vše musí být sjednoceno a garantováno v jasně vymezeném metodickém, právním a ekonomickém rámci péče o dané složky životního prostředí.

V případě potřeb NP Podyjí to znamená především optimalizovat počet strážců. Personální nouze nutí organizaci zajišťovat službu stráže přírody náhradním způsobem, který zaměstnává proškolené pracovníky jiných profesí správy NP, což lze tolerovat jen do jisté míry (např. v případě lesníků a dalšího venkovního personálu). Určitou pomocí v dnešní situaci bude uvažované založení a proškolení skupiny dobrovolných strážců - zájemců z řad přátel přírody NP Podyjí, podobně, jak je tomu u ostatních národních parků i CHKO.

Platové podmínky této, ale i dalších profesí ve státní ochraně přírody, jsou dlouhodobě pod hranicí společenské únosnosti, bohužel asi i kvůli dlouhodobě spícím odborům. Zlepšení situace snad může pomoci revize Katalogu prací, která probíhá.

Chybějící systémově nastavený vzdělávací proces zatím nahrazuje každá organizace státní ochrany přírody s podporou zřizovatele dle svých možností a potřeb. Do budoucího systému vzdělávání je jistě potřebná integrace profesních atestů i podpora ze strany dalších státních institucí. Dobrým příkladem je stávající kurz Policejního prezidia ČR.

Špičkové vybavení pro výkon služby je nepochybně též základní požadavek, paradoxně v dnešní době relativně dosažitelný.

Víme, co potřebujeme a kam směřujeme. Službu stráže přírody chápeme jako celospolečensky potřebnou. Bude dobré, když tento požadavek přijmou za svůj i kompetentní politici.

